07 2002

Prihvatiti rizik krivnje, to je politika otpora

Boris Buden

Raspravljajuci pitanje takozvanog *hybrid resistance* potvrdjujemo se na prvom mjestu kao sasvim normalna djeca naseg (postmodernog) vremena. Sto drugo bismo mogli uciniti kao lijevi intelektualci koji se vec iz puko profesionalnih razloga ionako krecu u sirokom granicnom podrucju izmedju umjetnosti/kulture i politike? Osnovati stranku? Razraditi kakav koherentni ideoloski sistem i slijediti upute za njegovu prakticno-politicku primjenu? Ili se jednostavno prikljuciti politickim i ideoloskim snagama realno egzistirajuce parlamentarne demokracije i u danoj nacionalnoj drzavi boriti se za vlast?

U odnosu na ovo potonje previse smo lijevo, u odnosu na ostalo, odvec postmoderni. To znaci da postojeci svijet, takav kakav on jest, mi ne mozemo naprosto prihvatiti. Mi tu egzistirajucu realnost ne mozemo uopce ni raspoznati, a da ju istodobno ne zelimo promijeniti. To naime, ta volja za mijenjanjem postojecega, jos uvijek je najjasnije obiljezje lijevog politickog uvjerenja. Ipak, taj svijet koji valja prakticki preinaciti, vise se ne moze pojmiti kao nekakav u sebi zatvoreni drustveni totalitet. A ni nasa volja za promjenom ne moze se vise osloniti na neku koherentnu subjektivnost. Jos gore: cak ni ne postoji vise nikakav "mi". Raspao se vec odavno na mnostvo fragmentiranih socijalnih identiteta koje

nikakva ideoloska interpelacija vise nece moci petvoriti u jedinstveni subjekt promjene sviejta. Cak ni zajednicki neprijatelj ovdje vise ne pomaze. Klasicno modernisticka vremena binarne logike su prosla. Nikakav "mi" se ne da konstituirati iz opozicije prema "njima", nikakvo sebstvo ne nastaje u odnosu na Drugo i nikakva unutrasnjost u odnosu na izvanjskost. Danasnji drustveni sukobi i politicke borbe vise ne poznaju nikakav noseci antagonizam na koji je moguce svesti sve druge drustvene sukobe. Naposljetku je i popriste politicke borbe takodjer postalo neodredjeno. Nitko vise prostor politickoga ne moze odvojiti od sfere kulture koju smo svojedobno smatrali autonomnom, niti je obje te sfere moguce drzati na distanci od podrucja ekonomije.

To sve znaci zivjeti "dans la condition postmoderne". I tu okolnost opisuje pojam hibridnosti na sasvim zadovoljavajuci nacin. Nase aktualno povijesno iskustvo tesko da jos moze izaci na kraj bez njega, a nije ni nuzno da to pokusava. Deskriptivna vrijednost pojma hibridnosti danas je neosporna. Ili netko mozda misli da bismo trebali ponovo posegnuti za starim vjerovanjem u originarne, homogene identitete, za esencijalizmom socijalnih subjekata? To naprosto izgleda nevjerojatno i nepotrebno.

Posebice takozvana postkolonijalna situacija izgleda da se odlicno aranzirala s pojmom hibridnosti. Svijet postkolonijalne migracije, dijaspore koja se potpuno udaljila od svojih kulturnih izvora i rasula posvuda po svijetu, svijet takozvanih izvornih kultura migrantica i migranata koje su u medjuvremenu kolonizacijom temeljito izmijenjene, danas u vremenu radikalne globalizacije doista je postao svijet mijesanja i dislociranja, mimikrije i ambivalentnosti, slomljenih identiteta, ukratko, svijet kulturne hibridizacije par excellence. Ono medjutim do cega nam je stalo nije ispravno *opisivanje* toga svijeta nego njegova *promjena*. Sto nam ideja hibridizacije upravo u tom pogledu moze pruziti, sto je njezin

politicki odnosno emacipacijski potencijal, to je dakle nase pravo pitanje.

Hibridnost se najprije moze razumjeti kao faktor drustvene harmonizacije. Ondje gdje su kulturne, rasisticke i etnicke razlike zaprijetile da ce gurnuti drustvo u kaoticno stanje beskonacnih konflikata, hibridizacija obecava jacanje socijalne kohezije. Posredstvom neke vrste sinteze odnosno fuzije tih razlika nadamo se da cemo ih da tako kazemo domesticirati, sto znaci, uciniti podnosljivijima i tako ih amalgamirati u drustvenu cjelinu. U politicko ideoloskom smislu ta vizija odgovara onomu sto neki autori nazivaju "liberalni hibridizam". [1]

Sasvim drugacije postupa se s konceptom hibridnosti u postkolonijalnim teorijama kulture. Ovdje se proces kulturne hibridizacija vrednuje doduse jednako pozitivno kao i u liberalnom hibridizmu, premda iz sasvim suprotnih razloga. Postkolonijalni teoreticari [2] ne vide u hibridnosti nikakav faktor drustvene harmonije, nego daleko vise silu (emancipacijske) subverzije. Umjesto da se brine za *happy fusion* razlika, hibridizacija sprecava svaki identitet u njegovu pokusaju da se esencijalisticki konstituira i etablira kao neproturjecna cjelina. Tako se razlikama u postkolonijalnoj kulturnoj kritici ponovno vraca ono drustvenokriticko znacenje koje su liberali potpuno zapostavili. Hibridnost ovdje ima jednu posve jasno artikuliranu kriticko politicku konotaciju.

Antiesencijalisticko polaziste, naglasavanje nuzne nepotpunosti i antagonistickog karaktera sveke tvorbe identiteta ne samo da razotkrivaju teorijsko usidrenje *Postcolonial Studies* u poststrukturalizmu, nego upucuju i na njihov politicki afinitet, na njihovu bliskost s lijevim postmarksistickim i neogramscijevskim teorijama koje autenticni medij socijalne promjene nalaze u i oko

koncepta hegemonije. U tom kontekstu se od hibridnost ocekuje da otvori novi prostor opceljudske emencipacije i da joj da novu sansu.

Kako zapravo emancipira hibridnost? Na prvom mjestu tako sto dovodi u pitanje vec etablirane kulturne odnosno socijalne identitete. Hibridnost ih da tako kazemo iznutra subvertira. Ono naime sto u konstitiranju nekog identiteta biva iskljuceno kao njegova izvanjskost odnosno kao ono drugo, sto dakle biva socijalno marginalizirano odnosno potlaceno, ponovo se posredstvom hibridiziranja vraca iz unutrasnjosti toga identiteta i na taj nacin odlucujuce mijenja njegovu "esenciju". [3] Emancipacijsko djelovanje tog "povratka iskljucenoga" ne lezi u inverziji hijerarhijskog dualizma izmedju crnog i bijelog, koloniziranog i kolonizatora, centra i preriferije, itd. Rijec je prije o binarnom karakteru kulturno artikuliranih odnosa moci koji kroz to hibridiziranje - kroz tu transkulturaciju koja prelazi dane granice - konacno biva stavljen izvan snage. Na taj nacin funkcionira i otpor protiv rasizama, nacionalizama, fundamentalizama itd, dakle, ne uzduz linije fronta izmedju subjekata oslobodjenja i subjekata potcinjavanja, nego posredstvom nezadrzive transgresije granicnih linija izmedju etabliranih identiteta, linija koje su istodobno linije iskljucivanja i potcinjavanja. Umjesto da ih s pozicije njihove iskljucene izvanjskosti frontalno napadne, hibridizacija omeksava cak i one najrigidnije identitete u njihovoj najtvrdjoj jezgri, tjera njihove mehanizme iskljucivanja da se zablokiraju u svojim vlasitim proturjecjima i aktivira njihov potisnuti inkluzivisticki potencijal. Identiteti nisu nikakvi monolitni blokovi leda koji se frontalnim napadom mogu razbiti, nego su poput tijesta s kvascem: u procesu hibridizacije oni prerastaju sami sebe, sve dok njihova izvorna forma ne postane potpuno neprepoznatljiva. [4]

Sto se medjutim zbiva s potencijalom emancipacije odnosno otpora koji se pripisuje fenomenu hibridnosti, kada se on iz podrucja rasprave o (kulturnim) identitetima premjesti u polje lijevog poltickog aktivizma, onamo naime gdje se pokusava pruziti konkretan otpor sve snaznijem pritisku desnokonzervativne odnosno rasisticke politike? I ovdje se pojam hibridnosti ocigledno veoma cesto rabi, ali uglavnom u deskriptivnom smislu. Pitanje je dakle, je li on nesto vise od imena za heterogenost nasih aktivistickih inicijativa i za nasa grupiranja oko stanovitih drustvenih interesa? Je li primjerice medjusobno mijesanje razlicitih oblika umjetnicke prakse i (lijevih) politickih inicijativa automatski donosi jednu novu - dakle hibridnu - formu emancipacije? I ako da, koju?

O subverzivnom ucinku uzajamnog prekoracenja granica izmedju polja umjetnosti i politike danas ne moze biti ni govora. Kao sto smo vec spomenuli, granicne linije izmedju ranije autonomno shvacenih sfera kulture, politike i ekonomije u postmoderni su ionako izlozene neprestanim procesima pomicanja. Taj akt dakle prekoracuje granice koje su i same vec stavljene u pokret. Jednako malo obecava stvaranje takozvanih autonomnih zona - takodjer jedne hibridne forme socijalnog prostora, stvorene po uzoru na karneval - kao sfere neobuzdane transgresije u kojoj se volja za slobodom moze s uzitkom artikulirati i u kojoj se razliciti drustveni eksperimenti mogu bez ikakva rizika iskusavati. Svoju privremenu suspenziju danasnji sistem podnosi bolje no ikad prije. On se naime vise ne oslanja na stabilne hijerarhijske strukture, ni na represivni autoritet koji bi se u tom slucaju mogli osjecati izazvanima. Moc, odnosno danas aktualni oblici vladavine, postali su jednako tako fragmentirani, pluralni, hibridni, ukratko fleksibilni, kao i snage koje ih napadaju. [5]

Sama po sebi, hibridizacija, koja se bez sumnje odvija na brojnim dodirnim tockama izmedju umjetnosti i lijevog politickog aktivizma, ne donosi oslobodjenje. Stoga je niti ne treba uzdizati u emancipacijsku samosvrhu. S druge strane, ona nam izgleda neizbjezna: otpor je definitivno postao hibridan. Zasto? Zato sto se interes emancipacije ne moze vise artikulirati u formi danasnje demokratske politike; jer sloboda umjetnosti vise nije od neke upotrebne vrijednosti, kako unutar umjetnosti same, tako i izvan nje; i jer je emancipacija iznova postala preca od politike i ljepsa od umjetnosti. Dok god se oboje medjusobno mijesaju upravo te emancipacije radi, hibridizacija ima nekog smisla. No iznova valja naglasiti - ne kao sredstvo harmoniziranja, ili, sto bi bilo jos mnogo gore, kao udobna sigurnost od svakog napada i kritike, primjerice u smislu Patti Smith: "I am an artist and I am not guilty." Hibridna pobuna ne smije se spretvoriti u neku vrstu sigurnog pribjezista novog revolta iluzorni prostor neke iskonske nevinosti. Moramo li doista u odnosu na nase vlastite nacionalne drzave i na njihove, u praznom hodu blokirane parlamentarne sisteme, u odnosu na svetinjama proglasene liberlanodemokratske vrednote, ukratko: u odnosu na realno egzistirajucu demokraciju, pod svaku cijenu ostati nevinima? Tko vec sada mora ispastati, smjet ce se takodjer uciniti krivim. Ili?

[1] Vidi Ien Ang , On not speaking Chinese. Living Between Asia and the West, London/New York: Routledge, 2001. Ideju "liberal hybridism-a" Ang objasnjava na jednom konkretnom slucaju, naime na uvjerenju jednog dijela australijske javnosti da takozvani interkulturalni brakovi i hibridizacija australijske nacije koja je njihova posljedica pruæaju toj zemlji najbolju zastitu od opasnosti da se preobrazi u bojno polje "warring tribes". Sama autorica ne vjeruje u harmonizirajuÊe djelovanje hibridnosti. Premda ono u

odnosu na bijeli nacionalizam ostavlja dojam progresivne alternative, ta "rosy melting-pot vision of liberal hybridism", prema uvjerenju autorice, simplificira realno stanje, zamagljuje odnose moci i na taj nacin vodi u slijepu ulicu depolitizacije. Str. 195 i 197.

[2] Autori kao Stuart Hall, Paul Gilroy, Homi Bhabha, itd.

[3] To je primjerice slucaj u onome sto Hall i Gilroy nazivaju "Black British". Kroz artikulaciju jedne *blackness*-pozicije unutar britanskog nacionalnog identiteta subvertira se esencijalisticka, bijela, ekskluzivisticka definicija tog britanskog identiteta. On se ispostavlja kao jedna nuzno necista i pluralna tvorba koja vise ne moze poricati svoju vlastitu *blackness*.

[4] Ne mogu se svi poistovjetiti s emancipacijskim obecanjima kulturnog hibridiziranja. Tako je za Jonathana Friedmana razlika izmedju jednog hibridnog i jednog esencijalistickog razumijevanja identiteta prije svega razlika u socijalnim pozicijama. Siromasne i obespravljene mase ovog svijeta uglavnom se cvrsto drze svojih esencijalistickih - prije svega etnickih - identiteta, dok je hibridna identifikacija tipicna za kulturne, politicke i intelektualne elite koje si zahvaljujuci svojim klasnim privilegijama uopce mogu priustiti nesto takvo kao sto je hibridni kozmopolitizam. (Vidi Jonathan Friedman, "Global Crisis, the Struggle for Cultural Identity and Intellectual Porkbarrelling: Cosmopolitans versus Locals, Ethnics and Nationals in an Era of De-Hegemonisation", u: Pnina Werbner und Tariq Modood (Izd.) Debating Cultural Hybridity, London/New Jersey: Zed Books 1997.)

[5] Hardt/Negri-jeva kritika postmoderne i postkolonijalne teorije - a time i njihova kritika koncepta hibridnosti - istice upravo tu tocku: "Power has evacuated the bastion they are attacking and has circled around to their rear to join them in the assault in the name

of difference." (Michael Hardt and Antonio Negri, *Empire*, Cambridge, Massachusetts/London: Harvard University Press, str. 138.)